

Texels Moksloot

opnieuw klaar voor onderwater

CHRIS VAN DEURSEN EN ANDRE SMIT

Vanaf april 1993 wordt geen water meer onttrokken aan de Moksloot, voorheen een belangrijke bron voor de drinkwatervoorziening op Texel. Voor dit stuk natuur op Texel zijn nu spannende tijden aangebroken. Door een voorbeeldige samenwerking tussen de beheerder (Staatsbosbeheer) en voormalig gebruiker (Provinciaal Waterleidingbedrijf Noord-Holland), en met ondersteuning van de overheid, start daar een stuk natuurontwikkeling dat zeer veelbelovend is.

De geschiedenis van die drinkwatervoorziening op Texel is even woelig als het water van het Marsdiep. Eeuwenlang had Texel genoeg aan wat regen en sneeuw jaarlijks brachten: aan de voorraad drinkwater in regenbak en waterput. Natuur en landschap voeren daar wel bij. De plantenwereld, die F.W. van Eeden schildert in het Album der Natuur (1868) en de vegetatiekundige opnamen van F. Holkema (1870) zijn voor

Verwacht wordt dat de do-daars in de Moksloot zal verschijnen (foto: Henk Harmsen).

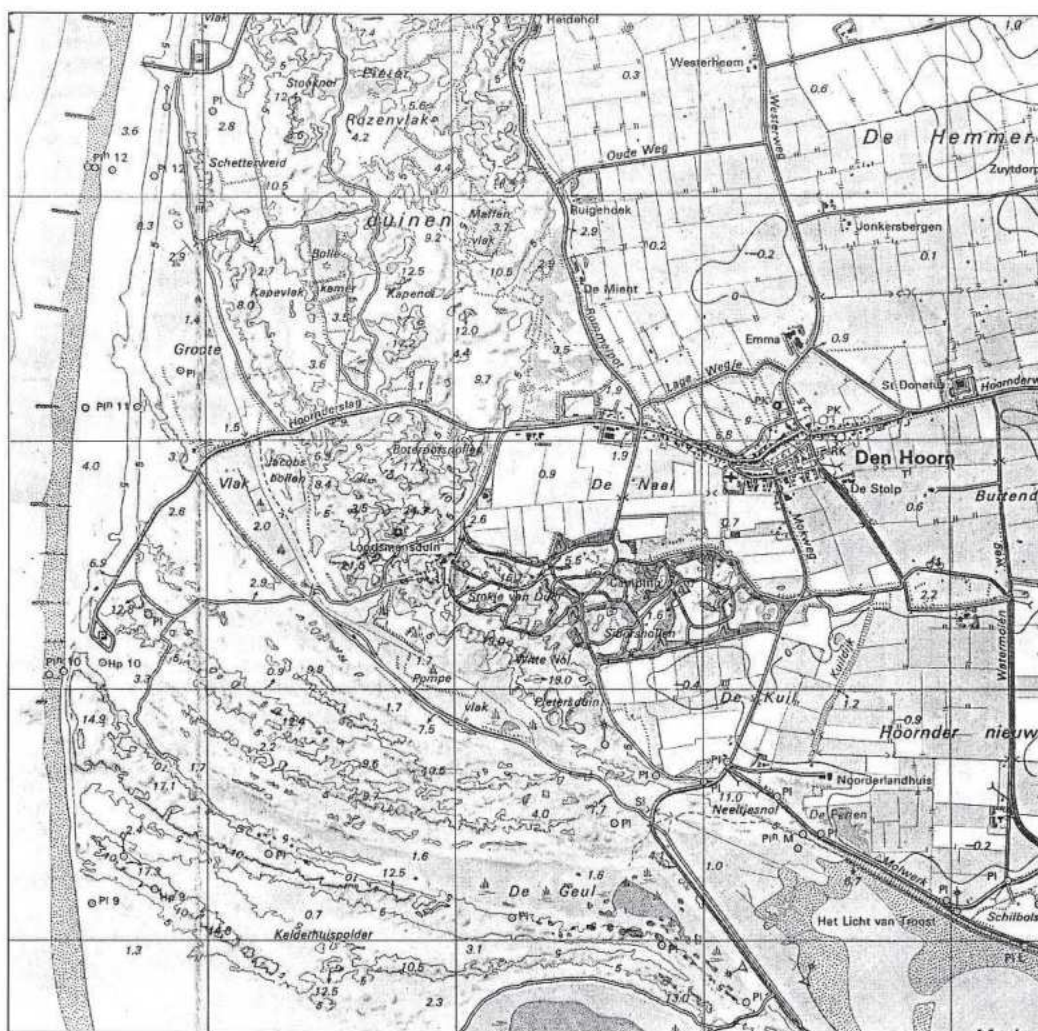
de botanicus van nu de echo uit dat floristisch rijke verleden. Heel duidelijk beschrijft Holkema bovendien de geologische en de hydrologische situatie van het eiland. "Van de Mok tot de Cocksloot wordt Texel aan de zuid-, west- en noordkant door een of meer duinruggen tegen de alles vernielende, maar steeds weer opbouwende Noordzee beschut. Deze duinreien, afwisselende met grotere of kleinere duinvlakken, beslaan eene breedte van 500-3000 en meer Meters. Omtrent de juiste hoogte der duinen kan ik geene nauwkeurige opgaven doen, noch van de grootte der duinvlakken, die van eenige weinige Centiares tot 50 en 60 Hect. afwisselt. In deze groote duinvlakken, die vooral tusschen Hoorn en de Westen voorkomen, vindt men uitgestrekte duinplassen met zoet water, die als groote stilstaande meren tot de vorming van laagveen aanleiding geven. Bovendien vinden wij in vele met een weligen plantengroei bedeelde duinvalleien moerasveen, dat vooral hier nu eens laagveen, dan weer van hoogveen moeielijk is te onderscheiden."

Wanneer ondermeer Jac. P. Thijssse enthousiast verhaalt over de schoonheid van het eiland en iedereen oproept het met eigen ogen te gaan bekijken, hebben zich reeds grote (landbouwkundige) veranderingen in het landschap voltrokken; veranderingen die uiteraard steeds opnieuw ten koste gingen van de eertijds zo fraaie natuur.

Drinkwatervoorziening op Texel

Toen Texel nog maar weinig inwoners telde, die bovendien in kleine gemeenschappen over het eiland verspreid woonden, had men meestal weinig moeite om aan drinkwater te komen (de kwaliteit daarvan was echter een geheel ander onderwerp!). Met de groei van de eigen bevolking, van het toerisme en van de veestapel kwam de drinkwatervoorziening op het eiland steeds meer in de knel. Hoewel er al in 1911 een raadsbesluit viel voor een centrale drinkwatervoorziening, bleef de wens heel lang vader van de gedachte. Er was doodeenvoudig geen geld. Het duurde ruim 45 jaar voor dat denkbeeld realiteit werd. Het gemeentelijk plan werd uiteindelijk overgenomen door de provincie. Na een uitvoerige studie, en een financiering door Rijk, provincie en gemeente, stroomde er in 1956 Texels water uit Texelse kranen. Er is in die tijd overwogen om, evenals op het vasteland, directe winning uit de duinen uit te voeren. Daaraan kleefden evenwel de nodige bezwaren. Er werd daarom voor de Moksloot gekozen om gebruik te maken van water dat voorheen afgevoerd werd naar zee. Ook was het mogelijk de Moksloot zo te reguleren dat de hoeveelheid regen in winter en vroeg voorjaar kon worden gestuwd en voor zomergebruik gereserveerd. Staatsbosbeheer stemde in met een con-

De Moksloot op Texel loopt door twee grote duinvalleien (het Grote Vlak en het Pompevlak) met daarlangs enkele kleinere valleien.

cessieverlening voor de winning voor de duur van 50 jaar met een onttrekking van maximaal 500.000 m³ per jaar.

Al na enkele jaren bleek er echter veel meer vraag naar water te zijn en voor Texel doemden nieuwe problemen op. Watervoorziening in de zomer met tankschepen, opslag van water in de Hoge Berg, de bouw van een elektriciteitscentrale annex waterfabriek, het bleken alle tijdelijke voorzieningen (zie ook DUIN 90/2). Aan de waterproblemen op het eiland kwam pas een definitief eind door de aanleg van een dubbele zinker door de Waddenzee tussen Den Helder en Oudeschild in 1988. De drinkwatervoorziening werd voortaan de taak van het pompstation Bergen, dat daarbij gebruik maakt van infiltratiewater uit Castricum, onder bijmenging van een geringe hoeveelheid duinwater. Dat voorgezuiverde infiltratiewater is weer afkomstig uit IJsselmeer of Rijn.

De Moksloot

De Moksloot werd omstreeks 1880 gegraven ter ontwatering van de Westerdünen zodat deze geschikt werden voor landbouwkundig gebruik. De valleien waterden voordien af naar zee via de Aalloop, maar de aangroei van de Hors vernauwde de doorgang naar zee dermate dat vele valleien, zoals de Bollekamer, het Pompevlak en het Grote Vlak zeer nat werden.

Het huidige Mokslootgebied omvat een gebied ter grootte van 150 ha. Door de beëindiging van de waterwinning in 1993 is berekend dat het peil van de centraal gelegen valleien met zeker 60 cm gaat stijgen. In de meer westelijke en oostelijke valleien zal de peilverhoging lager zijn, maar toch altijd nog 25 cm bedragen. Mede als gevolg van het graven van de Moksloot en door veranderingen in de geomorfologie op het eiland, in hoofdzaak door kustafslag, is geen herstel van de situatie van vóór 1880 te verwachten, wanneer er tenminste geen ingrijpende inrichtingsmaatregelen worden uitgevoerd. Zo zal verzuring van het kwelwater optreden wanneer geen afvoer naar zee plaats kan vinden. Daarom kwam er een ingrijpend en samenhangend plan voor de verwijdering van restanten van de waterwinning, voor plagen en vergraving en voor hydrologische inrichting, als basis voor een spectaculair natuurontwikkelingsproject. Zo zal het nu gevormde organische materiaal van hellingen en gebieden met voormalig landbouwkundig gebruik over een oppervlakte van 30 ha worden verwijderd, ter voorkoming van eutrofiëring van de lager gelegen valleien. De vrijkomende 50.000 m³ plagsel wordt gebruikt voor versterking van de zeereep. Staatsbosbeheer bracht over de Mokslootplannen in januari 1992 een stevig rapport uit en voegde dat bij de subsidieaanvraag REGIWA (Regeling Integraal Waterbeheer).

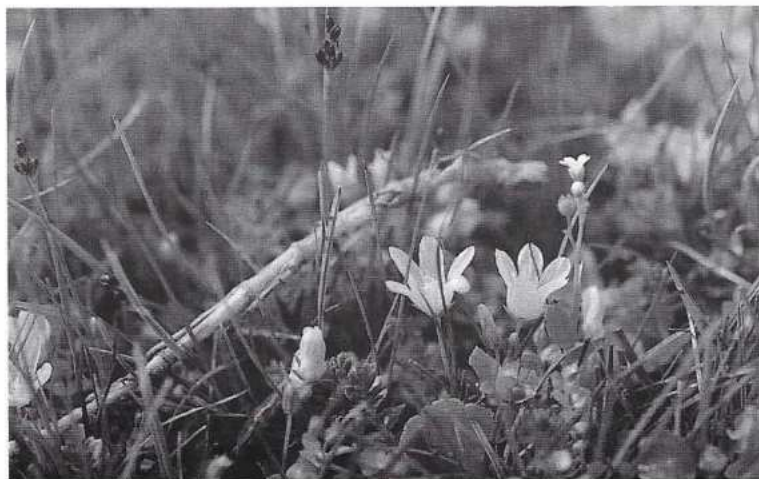
De in het streekplan voor de Kop van Noord-Holland voorgestelde versterking van de ecologische structuur betekent in de opvatting van de provincie ondermeer een (herstel)-beheer van natte duinvalleien en het verzekeren van rust binnen de gebieden. Dat betekent ook dat het wenselijk wordt geacht de militaire oefeningen rond de Mokbaai terug te dringen, zoals dat ook is gebeurd met de waterwinning. Het gemeentelijke bestemmingsplan van Texel heeft het Mokslootgebied de bestemming natuurgebied en de buitendijkse slikken en schorren overwegend natuurgebied gegeven, waardoor een goede bescherming is verzekerd.

Modellen

Een grote slufte, zoals elders op het eiland, kon niet gerealiseerd worden door de geomorfologie en de bedijking ter plaatse. De deltakering die over de Moksloot loopt, moet intact blijven. Dat heeft geleid tot een model waarbij, via een buis van 65 meter lengte die onder de deltakering doorgaat, de topafvoer van water in het voorjaar valt te reguleren. Hierdoor worden bestaande waarden ontzien en is de basis gelegd voor een ontwikkeling van nieuwe vochtige en natte duinvalleien met enkele poelen in het zuiden. Verwacht wordt dat (kalkrijke) kwel in de valleien zal optreden. De invloed van het zoute water kan vrijwel naar wens worden geregeld via een stuw. Zo kunnen gradiënten ontstaan van zout naar zoet, met brakke poelen, vanaf het Pompevlak tot aan de Mokbaai.

In de Mokbaai gaat een brede contactzone ontstaan van zoet en zout, waarvan vooral de kwelvegetatie (Zuiderzeeflora) zal profiteren. Het Pompevlak zal van alle gebieden de meeste veranderingen ondergaan. De bestaande natuurwaarden blijven gehandhaafd en ook blijft er sprake van kwel. De verhoogde zoutinvloed zal echter bijdragen aan differentiatie in vegetatietypen, zoals het *Charion canescens*: het kranswiergezelschap van het brakke water. Hoewel de differentiatie in vegetatietypen momenteel het grootst is in het Grootte Vlak, zal de afvoer van de Moksloot ook daar zeer bepalend zijn voor de toekomstige ontwikkeling. De laagste delen zijn bezet door zeggenvegetaties en rietgemeenschappen; de hellingen worden door biezen-, pijpestrootjesvegetatie en borstelgrasvegetatie gedomineerd. Het noordelijke deel kent een storingsvegetatie van ruigtekruiden. Door

Teer guichelheil, een zeldzaam plantje van de vochtige duinvalleien (foto: Cornelis van den Berg).

het herstellen van de waterafvoer is de versterking van de natuurwaarden in de lage delen verzekerd, net zoals die van de hogere hellingen. Het snelle wisselen van grondwaterstanden zoals vroeger regelmatig voorkwam, is nu namelijk verleden tijd. Plaggen van delen van het gebied zal noodzakelijk zijn om toekomstige versnelde eutrofing hier, als gevolg van de grondwaterstijging, maar ook in de stroomafwaarts gelegen gebieden, tegen te gaan. De uiteindelijke invloed van zout water zal beperkt zijn en niet verder kunnen reiken dan tot maximaal aan het Grootte Vlak. Dit wordt veroorzaakt door een natuurlijke versmalling in die vallei bij het Loodsmansduin. Hogere waterstanden in de zomer en langere inundatie in de winter zullen nu weer regel gaan worden in de valleien tussen Jan Ayeslag en de deltakering. Hoewel er voldoende berekeningen en inschattingen zijn gemaakt over de verwachte hydrologische situatie, is toch gekozen voor inbouw van een marge om het waterbeheer te kunnen regelen door de aanleg van een drietal stuwen.

Winst voor de natuur

Het is moeilijk aan te geven wanneer de natuur het verloren terrein weer volledig zal hebben teruggenomen en opnieuw gestoffeerd. De lange termijnvoorspellingen voor de vegetatie-ontwikkeling zijn uiterst veelbelovend, zeker in vergelijking met de recente (1991) vegetatiekartering door Everts en de Vries, waarin ruigtevegetaties en sterke invloeden van voormalige landbouw opvallend waren.

Met de ontwikkeling en verandering van de vegetatietypen zal uiteraard ook de microfauna mee veranderen. De broedvogelbevolking van het gebied werd altijd al gekenmerkt door aanwezigheid van water-, moeras- en weidevogels. In hoeverre daarin wijzigingen op gaan treden, moet worden afgewacht. Wel mag worden verwacht dat soorten als blauwborst, dodaars, geoorde fuut zullen verschijnen, naast de bruine en blauwe kiekendief, slobbeend, pijlstaart, grutto, Kievit en tureluur. Een pioniersoort van de ruigtekruidzomen als de bosrietzanger daarentegen zou wel eens sterk in aantal terug kunnen gaan.

Het Mokslootproject behoort tot de grote natuurontwikkelingsprojecten in de duinen. Door bijdragen uit de REGIWA, het herstelfonds Grondwaterwet van de provincie Noord-Holland, van de NV PWN en Staatsbosbeheer kan dit project gerealiseerd worden. Als vervolg zal in zeker 25 ha van het gebied een aantal jaren gehooit moeten worden. Een integraal begrazingsbeheer wordt nog nader onderzocht.

Informatie

Voor het publiek zal tijdens de werkzaamheden die grotendeels buiten het broedseizoen plaats kunnen vinden, toelichting op het werk worden gegeven, zowel ter plaatse bij het werk met een groot informatiepaneel, als in Ecomare met een tentoonstelling en balie-informatie. Het werk zal afgerond kunnen worden in november 1993. *Chris van Deursen is stafmedewerker beleidsvoorbereiding bij het NV PWN, André Smit is stafmedewerker beheer bij het Staatsbosbeheer te Alkmaar.*